

מקרא בראש הנקרא

אביה זמרן

תגובה למאמר:

צוקרמן, גלעד והולצמן, גתית (2012). רעד אל העם: על המהפך הנדרש בהוראת תנ"ך בישראל. גילוי דעת, 1, 13-31.

תודה לגילוי דעת על פרסום מאמרם המרתק של גלעד צוקרמן וגתית הולצמן, "על המהפך הנדרש בהוראת התנ"ך בישראל", המציג תשתית אקדמית מלאה השראה ורבת זוויות לצורך הדחוף להכיר בכך ששפת התנ"ך אינה השפה העברית שאנו מדברים. הכרה זו, אליבא דשני הכותבים, תוביל לכך שסוף סוף ילמדו את שפת התנ"ך ב"שיטות הוראה חדשניות ומהנות... [כנהוג ב]הוראת שפות זרות". חבל רק שהמאמר המבריק מסתיים בהצבעה על מפעל תנ"ך דם כפתרון הראוי. ברצוני להציג דרך אחרת, המחדדת את התזה שהוצגה.

הופעתו של תנ"ך דם הצייתה בזמנו פולמוס ציבורי רחב בין מחייבים ושוללים. צוקרמן יצא להגן על הפרויקט וטען מעל כל במה אפשרית, כי "הישראלים לא מבינים תנ"ך" ("הארץ", 17.12.2010), ולכן רק המשענת הדו-טורית של תנ"ך דם תגאל אותם מבורותם. איני חולקת על צדקת דבריו, שהעברית המדוברת כיום (ה"ישראלית" לשיטתו) אינה אותה שפה שספר הספרים כתוב בה, וכי נדרש מנגנון כלשהו לתיווך בין שתי השפות. תרגום התנ"ך לעברית מודרנית הוא דרך אחת מקורית, חלוצית – ובכל זאת ניתן להציע דרכים נוספות להתמודד עם הפער הזה. מובן שהאתגר מונח לפתחה של מערכת החינוך ומנקודה זו, מלב העשייה של הוראת המקרא, באים דבריי.

אני מציעה לתת לתלמידים "חכות" ולא "דגים", כלומר לשלב בהוראת המקרא תרגול מסודר, מובנה ורציף של יחידות לשוניות, שבהן ה"מקראית" שונה מהעברית המוכרת לנוער. תרגול כזה מראשית הקריאה בתנ"ך ובהתאמה לכל שנתון וגיל יבסס את יכולתם של הצעירים בארץ להתחבר (ב' דגושה ורפויה גם יחד) אל המקור הטקסטואלי החיוני כל כך להווייתנו כעם וכמדינה.

המצב בהוראת המקרא מזכיר לפעמים את "הקפיטריה בטבריה" (במערכון

המיתולוגי של "הגששים", שרצו לבנות אותה החל מהקומה ה-80; מצפים (בצדק!) מבוגר המערכת שיבין את סיפורי התנ"ך, את הרעיונות, את דרכי העיצוב, את הרצף הכרונולוגי, את מושגי העל ואת יישומם. מלמדים אותו לחקור את הטקסט על סמך פרשנות המקרא, על סמך ממצאים ארכיאולוגיים, על סמך השוואות לטקסטים מקבילים – אך הבסיס הראשוני, הפשוט של הבנת הנקרא חסר. בפשטות: תלמיד ממוצע בישראל אינו מבין את הפסוק המקראי ללא תיווך.

לפני התלמיד אמנם מונח טקסט עם אוצר מילים של שפת אמו, ובכל זאת, שורה שלמה של "מוזרויות" מציבה חיץ בלתי עביר בינו לבין הבנת הנקרא. גם אם העברית המחדשת בנויה על בסיס העברית העתיקה, בכל זאת חלו בה "מוטציות" רבות כל כך, ב"סימפטומים" לשוניים רבים כל כך, עד שאין מנוס מהחובה לייצר גשר דידיקטי על פני תהום זו.

נוכל להמחיש את הרעיון בדוגמה משדה המתמטיקה; כפי שהביטוי הפשוט: $x = 2$ מופיע במבנים מורכבים מחייבי פיצוח – למשל $x(3+4) = 14$ – והחל מכיתה ז' התלמיד לומד איך לפרק תבנית זו בכמה שלבים ולפשטה, כך גם בשפת כתבי הקודש אין ברירה אלא **להעלות למודעות** התלמידים איך מגיעים אל ההיגד הפשוט המסתתר מאחורי תבניות השפה השונות. זה האתגר.

הבה נחשוב על ביטוי פשוט כמו "וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ". כדי להגיע לתובנה שפירושו "המלך ציווה", נדרש מהלך תלת-שלבי של איתור השורש (שהה' שלו נעלמה), היפוך הזמן מעתיד לעבר והיפוך המקום של סדר הופעתם של הנושא והנשוא. עם הזמן, תהליך מורכב זה יהפוך לעניין פשוט ואוטומטי, אך זה לא יקרה ללא תרגול חוזר, עם כל הופעה של תבנית מעין זו, עד הטמעתה והפנמתה. עצמאות הקריאה בכתובים העתיקים תגיע רק לאחר כמה שנות תרגול באותן נקודות תורפה ("מתמורות", לשיטתי)¹ שבהן משמעות המילים, או הדקדוק והתחביר המקראי נבדלים מאלה של העברית של היום.

ולסיום אנקדוטה: לאחרונה פגשתי במכר שלא ראיתי מאז ימי התיכון. ברגע ששמע שאני מורה לתנ"ך, הוא ירה מהמותן: "לְפִיד בּוֹז לְעִשְׂתוֹת שְׂאֲנָן – נְכוֹן לְמוֹעֲדֵי רְגֵל", והוסיף כי המשפט הזה מאיוב (יב ה) צף אצלו בכל פעם שהוא נתקל באדישות לסבל או בשמחה לאיד. אכן, לדור שלי שפת המקרא הייתה סוג של מי

1 מתמורות (צירוף של שתי מילים, "מהמורות" ו"תמורות", במשמעות שניוניים): אלו הן התבניות שיש בהן הבדל דקדוקי, תחבירי או סמנטי בין העברית המקראית והעברית של ימינו. בבדיקות שעשיתי מצאתי 15 נקודות שקיים בהן הבדל עקרוני כזה, שמקשה על הבנת השפה המקראית לבני תקופתנו.

תהום רוחניים, לא משום שהבנו את השפה, אלא מכיוון שצמחנו בתוך "הצפת תנ"ך": שינון בעל פה, קריאה תכופה בתנ"ך, שמיעת פזמונים מקראיים והאזנה ל"פרקי היום" ששודרו ברדיו ולמה שהלוויים "היו אומרים" בכל יום בבית המקדש... הזמנים השתנו (אפילו "פסוקו" נפח את נשמתו), ופנינים תנ"כיות שכאלה כבר זרות לחלוטין לנוער של היום, וזרים אף היגדים פשוטים בהרבה.

דומני, שיש רצון מקיר אל קיר לחזק בקרב הישראלים הצעירים את היכולת לפסוע עצמאית בשבילי התנ"ך כחלק מתהליך הסוציאליזציה התרבותית שלהם, ולכן, כל עוד נרתמים שכם אחד אנשי אקדמיה ואנשי השטח החינוכי לאתגר הראוי של קירוב הקאנון המקראי אל לב הדור הצעיר, אולי "עוד לא אבדה תקוותנו".